

Włodzimierz Kołodziejczak, Feliks Wysocki

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

**BEZROBOCIE UKRYTE W POLSKIM ROLNICTWIE W 2010 ROKU
– PRÓBA SYMULACJI SKALI ZJAWISKA¹**

*HIDDEN UNEMPLOYMENT IN POLISH AGRICULTURE IN 2010
– SIMULATION OF THE PROBLEM SCALE*

Słowa kluczowe: bezrobocie ukryte, zatrudnienie nieefektywne, wieś, aktywność ekonomiczna

Key words: hidden unemployment, non-effective employment, country side, economic activity of the population

Abstrakt. Celem badań było oszacowanie skali zmian na polskim rynku pracy w sytuacji, gdy udział pracujących w rolnictwie w ogólnej liczbie pracujących kształtowałby się na poziomie zbliżonym do państw Unii Europejskiej, czyli 5%. Przeprowadzona symulacja wykazała, że osiągnięcie takiego stanu jest niemożliwe w krótkim okresie. Zmniejszenie nakładów pracy w rolnictwie uwarunkowane jest przede wszystkim możliwościami pozarolniczego zatrudnienia uwalnianej z rolnictwa siły roboczej. Długookresowo proces minimalizacji rozmiarów bezrobocia ukrytego może zostać przyspieszony przez zmniejszanie napływu absolwentów na rynek pracy, związany z przewidywanym ujemnym wzrostem demograficznym. Pewien wpływ na możliwości zmniejszenia zatrudnienia w rolnictwie mogą mieć również zagraniczne migracje zarobkowe ludności.

Wstęp

Wśród badaczy zjawisk związanych z przemianami społeczno-gospodarczymi zachodzącymi na polskiej wsi rozpowszechniony jest pogląd, że bez redukcji zatrudnienia w rolnictwie nie jest możliwe istotne zwiększenie wydajności pracy oraz jednostkowych dochodów gospodarstw rolnych [Pocza 1998, Pocza, Wysocki 1999, Pocza, Kołodziejczak 2004, Wysocki, Kołodziejczak 2007]. Innymi słowy – aby osiągnąć wydajność pracy i dochody z rolnictwa na poziomie państw Unii Europejskiej (UE), należałoby zmniejszyć zatrudnienie w polskim rolnictwie do poziomu charakterystycznego dla tych państw. Istnieje wiele przesłanek, które przemawiają za przyjęciem takiego założenia. Jednak rozpatrując zmniejszanie zatrudnienia w rolnictwie należy pamiętać, że sektor ten nadal stanowi bufor dla części siły roboczej, która nie może skutecznie konkurować na pozarolniczym rynku pracy. Istotne jest zatem udzielenie odpowiedzi na pytanie, jaka byłaby skala wyłączenia zawodowego ludności rolniczej w przypadku znacznego zmniejszenia liczby osób pracujących w rolnictwie do poziomu charakterystycznego dla krajów UE. Średni udział pracujących w rolnictwie w ogólnej liczbie pracujących w gospodarce wynosił w 2010 r. 5,2% dla UE-27 oraz 3,1% dla UE-15 [*Agriculture in the European...* 2011].

Celem badań było oszacowanie zmian zatrudnienia i bezrobocia w Polsce przy założeniu, że poziom zatrudnienia w polskim rolnictwie byłby zbliżony do poziomu występującego w rozwiniętych gospodarkach państw UE. Taka analiza pozwala na zobrazowanie skali przemian na rynku pracy, które musiałyby zaistnieć, aby polskie rolnictwo osiągnęło efektywność pracy i efektywność dochodową (*per capita*) zbliżoną do państw UE. Polska znajduje się wśród krajów o relatywnie niskiej produktywności pracy w rolnictwie w porównaniu do innych sektorów gospodarki. Poprawa dochodów rolników w ostatnich latach wiąże się nie tyle ze wzrostem wydajności pracy, ile ze wzrostem cen artykułów rolnych na świecie oraz uzyskiwaniem dopłat bezpośrednich po wejściu Polski do UE [Strzelecki 2010 za: Floriańczyk 2009]. Dzięki poznaniu wielkości zasobu pracy potencjalnie uwolnionego z rolnictwa, można również w przybliżeniu określić, ile miejsc pracy poza rolnictwem musiałyby powstać, aby możliwe było osiągnięcie przyjętych w badaniu wielkości udziału pracujących w rolnictwie w ogólnej liczbie pracujących w gospodarce narodowej.

¹ Praca finansowana ze środków na naukę Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w latach 2009-2012 w ramach projektu badawczego nr NN112050737 pt.: *Determinanty aktywności ekonomicznej ludności wiejskiej w Polsce. Możliwości pozyskiwania pozarolniczych źródeł dochodów.*

Material i metodyka badań

Nadwyżka zatrudnienia w rolnictwie oznacza, że część osób w nim pracujących mogłaby zmienić miejsce pracy bez szkody dla produkcji rolniczej, gdyż ich praca nie jest efektywna, natomiast brak pozarolniczego, zarobkowego zajęcia powoduje dodatkowe obciążenia finansowe dla rolniczych gospodarstw domowych. Zatrudnienie nieefektywne określane jest powszechnie jako bezrobocie ukryte. Przez bezrobocie ukryte w rolnictwie należy rozumieć nadwyżki siły roboczej występujące wśród osób statystycznie traktowanych jako pracujący w gospodarstwie indywidualnym [Frenkel 2002]. Bezrobocie ukryte może być aktualne², czyli określane w odniesieniu do obecnie istniejących warunków produkcji rolniczej (struktura obszarowa gospodarstw rolnych, poziom produkcji i mechanizacji, rozwój strefy obsługi rolnictwa, stan infrastruktury wiejskiej itp.) lub potencjalne (czyli mogące zaistnieć realnie w przyszłości), warunkowane przez nadwyżki siły roboczej powstające w wyniku zmiany warunków produkcji rolniczej, związanych z mechanizacją produkcji i postępem technologicznym oraz organizacyjnym, co z reguły prowadzi do znacznego zmniejszenia zapotrzebowania na pracę w rolnictwie (dzięki wprowadzaniu doskonalszych, mniej pracochłonnych technik produkcji oraz wprowadzaniu maszyn o większej wydajności) [Frenkel 2002, Wysocki, Kołodziejczak 2007].

W opracowaniu zastosowano metodę szacowania poziomu bezrobocia ukrytego potencjalnego w rolnictwie na podstawie wyników symulacji liczby pracujących w tym dziale w dwóch wariantach, w ogólnej liczbie pracujących w gospodarce narodowej. Obliczenia przeprowadzono przyjmując, że w rolnictwie pracowałoby 5% ogółu pracujących w gospodarce narodowej. Wielkość ta stanowi przybliżenie do warunków występujących w państwach UE-15. Poziom 5% umożliwia porównanie do gospodarki Hiszpanii (4,3%), Finlandii (4,4%) Irlandii (4,6%) i Austrii (5,2%) oraz do średniej dla UE-27 (5,2%) [*Agriculture in the European...* 2011]. Dla każdego z tych wariantów obliczono zmiany liczby osób pracujących ogółem, pracujących w rolnictwie i bezrobotnych oraz oszacowano wartości wskaźników charakteryzujących sytuację zawodową tych osób (wskaźnika zatrudnienia i stopy bezrobocia) dla Polski oraz w przekroju województw. Dokonano także oceny zmian na rynku pracy, jakie musiałyby nastąpić po spełnieniu przyjętych założeń w odniesieniu do stanu wyjściowego, tj. liczby pracujących i bezrobotnych oraz wartości wskaźnika zatrudnienia i stopy bezrobocia w 2010 r.

Dane dotyczące wielkości zasobów pracujących i bezrobotnych pochodzą z publikowanych przez Główny Urząd Statystyczny (GUS) wyników Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL), natomiast dane dotyczące pracujących w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie zostały oszacowane przez GUS przy wykorzystaniu metodyki Powszechnego Spisu Rolnego przeprowadzonego w 2010 r.³ Obliczenia przeprowadzono na podstawie skorygowanych wyników badania BAEL, opublikowanych w formie elektronicznej na stronie GUS [*BAEL. Dane...* 2012], uwzględniających rezultaty przeprowadzonego w 2010 r. Powszechnego Spisu Rolnego.

Przystępując do symulacji przyjęto założenie, że zmniejszeniu liczby pracujących w rolnictwie nie towarzyszyłoby powstawanie pozarolniczych miejsc pracy, a ogólny zasób aktywnej siły roboczej w skali kraju pozostałby stały. Założenia te mają charakter umowny, zostały przyjęte dla uzyskania syntetycznego wyniku symulacji obecnej sytuacji i umożliwiają zobrazowanie skali zmian na rynku pracy, jakie mogą okazać się konieczne w przyszłości. Równocześnie można w przybliżeniu przyjąć, że oszacowana skala uwolnienia zasobów pracy z rolnictwa odpowiada liczbie miejsc pracy, które musiałyby powstać poza rolnictwem, aby było możliwe zmniejszenie zatrudnienia w rolnictwie do wartości przyjętych w symulacji.

² Analiza bezrobocia ukrytego aktualnego została przeprowadzona przez Frenkła [2002] na podstawie odpowiedzi udzielonych przez ankietowanych kierowników gospodarstw, w ramach spisu rolnego dokonanego w 1996 r. [Frenkel 2002, Wysocki, Kołodziejczak 2007].

³ Do pracujących w gospodarstwach indywidualnych zaliczono osoby pracujące w gospodarstwach prowadzących działalność rolniczą, przy czym, zgodnie z metodyką zastosowaną podczas *Powszechnego Spisu Rolnego* 2010 ujęto wszystkich pracujących w tych gospodarstwach niezależnie od powierzchni użytków rolnych oraz przeznaczenia produkcji rolniczej (razem z produkującymi wyłącznie lub głównie na własne potrzeby) [*Raport z wyników...* 2011]. Ze względu na odmienną metodę klasyfikacji (uwzględnianie wszystkich pracujących i wszystkich gospodarstw, również nietowarowych), dane te nie są w pełni porównywalne z wynikami spisu rolnego przeprowadzonego w 2002 roku i danymi podawanymi przez Eurostat, dotyczącymi tylko pracujących, dla których rolnictwo jest pierwszym miejscem pracy [Strzelecki 2011].

Wyniki badań

Rola rolnictwa indywidualnego jako miejsca pracy i źródła utrzymania, zwłaszcza ludności wiejskiej, jest trudna do przecenienia. Przez dziesięciolecia indywidualne gospodarstwa rolne stanowiły podstawową gwarancję bezpieczeństwa żywnościowego państwa, a równocześnie niespotykaną w skali bloku socjalistycznego ostoję własności prywatnej. W wyniku przemian ustrojowych i następującego po nich procesu zmiany ekonomicznych warunków gospodarowania oraz w konsekwencji tych przemian, przekształcania otoczenia instytucjonalnego i społecznego rolnictwa, gospodarstwa indywidualne stały przed koniecznością dostosowania się do nowych warunków funkcjonowania. Niestety, właśnie te nowe, w znacznej części rynkowe warunki stały się zagrożeniem dla bytu ekonomicznego niektórych spośród tych gospodarstw. Tradycyjny model polskiego rolnictwa indywidualnego, charakteryzujący się rozdrobnieniem gruntów, niewielką powierzchnią gospodarstwa, niewyspecjalizowaną produkcją oraz zaangażowaniem znacznych zasobów pracy, okazał się mało efektywny ekonomicznie, nie zapewniał ludności rolniczej dochodów zbliżonych do pracowników w działach nierolniczych, gdyż z powodu uwarunkowanego agrotechnicznie i instytucjonalnie braku możliwości zwiększenia produkcji należy uznać, że w zasadzie jedynym sposobem na poprawienie sytuacji ekonomicznej ludności wiejskiej jest jej zatrudnienie poza rolnictwem [Wysocki, Kołodziejczak 2007].

Stan wyjściowy – udział pracujących w rolnictwie na poziomie 14,4% ogólnej liczby pracujących w gospodarce narodowej

Według stanu na 31 grudnia 2010 r. w Polsce pracowało zarobkowo 15 557 tys. osób, z czego 14,8% (2305 tys. osób) pracowało w rolnictwie, natomiast bez pracy pozostawało 1597 tys. osób, spośród których 37% (591 tys. osób) stanowili mieszkańcy wsi. Wartość wskaźnika zatrudnienia kształtowała się na poziomie 50,2% średnio w Polsce i 50,3% na wsi. Stopa bezrobocia przyjmowała wartości odpowiednio: 9,3% średnio w Polsce oraz 9,0% na wsi (tab. 1). Najwięcej osób pracowało w rolnictwie w województwach: lubelskim (305 tys.), mazowieckim (295 tys.), małopolskim (270 tys.), podkarpackim (255 tys.) i wielkopolskim (201 tys.), a najmniej w lubuskim (32,5 tys.), zachodniopomorskim (42,3 tys.) i opolskim (47,2 tys.). Najwyższym udziałem pracujących w rolnictwie w ogólnej liczbie pracujących charakteryzowały się województwa: podkarpackie (30,5%) i lubelskie (30,2%), podlaskie (25,8%) i świętokrzyskie (24,2%), natomiast najniższym województwa: śląskie (5,4%), dolnośląskie (7,2%), lubuskie (7,3%), zachodniopomorskie (7,4%) oraz pomorskie (7,8%).

Wartości wskaźnika zatrudnienia wskazywały pewne zróżnicowanie terytorialne, przyjmując wartości od 53,8% w województwie mazowieckim, przez 52,7% w wielkopolskim i 52,1% w łódzkim, do 46,3% w zachodniopomorskim. Na wsi sytuacja kształtowała się podobnie, jednak można zauważyć różnice związane z rolą, jaką pełni rolnictwo w gospodarce poszczególnych województw. Najwyższe wartości wskaźnika zatrudnienia na wsi występowały w województwach łódzkim (54,5%) i wielkopolskim (54,1%), następnie w świętokrzyskim (53,6%), natomiast województwo mazowieckie znalazło się dopiero na czwartym miejscu (51,5%), po województwie lubelskim (52,5%). Najniższe wartości wskaźnika zatrudnienia charakteryzowały wieś w województwach zachodniopomorskim (41,8%) i warmińsko-mazurskim (43,5%). Można zatem stwierdzić, że obciążenia strukturalne związane z rolniczym charakterem tych województw nadal oddziałują, podobnie jak przez poprzednie dwie dekady, w sposób niekorzystny na sytuację zawodową zamieszkującej je ludności wiejskiej.

Wyraźne zróżnicowanie sytuacji pomiędzy województwami dotyczyło również wartości stopy bezrobocia. Była ona najwyższa w województwach świętokrzyskim (11,6%) i zachodniopomorskim (11,5%), a najniższa w mazowieckim (7,3%), wielkopolskim (8,6%), śląskim (8,8%) i opolskim (8,9%). Najwyższe bezrobocie na wsi występowało w województwach zachodniopomorskim (14,6%), warmińsko-mazurskim (10,7%), kujawsko-pomorskim (10,5%) i podkarpackim (10,0%), natomiast najniższe w podlaskim (6,9%), łódzkim (7,0%) i lubelskim (7,5%).

W jedenastu województwach stopa bezrobocia średnio w województwie była wyższa niż na wsi. Odmienne kształtowała się sytuacja w województwach kujawsko-pomorskim (równa

Tabela 1. Pracujący i bezrobotni w gospodarce narodowej i w rolnictwie w Polsce oraz według województw w 2010 roku (stan wyjściowy symulacji)*
 Table 1. Employed and unemployed persons in the national economy and agriculture in Poland by province in 2010 (base for the simulation)

Województwa/ Provinces	Pracujący ogółem [tys.]/Total employed [thous.]	Pracujący w rolnictwie [tys.]/ Employed in agriculture [thous.]	Pracujący w rolnictwie w ogólnej liczbie pracujących/Share of employment in Polish agriculture in total number of employees [%]	Bezrobotni według BAEL [tys.]/ Unemployed according to BAEL [thous.]		Wskaźnik zatrudnienia według BAEL/ Employment rate according to BAEL [%]		Stopa bezrobocia według BAEL/ Unemployment rate according to BAEL [%]	
				Polska/ Poland	wies/ country	Polska/ Poland	wies/ country	Polska/ Poland	wies/ country
Polska/Poland	15 557	2305	14,8	1597	591	50,2	50,3	9,3	9,0
Dolnośląskie	1150	83	7,2	130	35	48,6	48,5	10,2	9,6
Kujawsko-pomorskie	768	103	13,4	90	35	48,1	46,4	10,5	10,5
Lubelskie	1007	305	30,2	106	42	50,8	52,5	9,5	7,5
Lubuskie	442	32	7,3	46	13	50,6	48,8	9,4	8,7
Łódzkie	1242	176	14,2	123	34	52,1	54,5	9,0	7,0
Mazowieckie	1274	270	21,2	132	66	49,2	50,2	9,4	9,0
Mazowieckie	2306	295	12,8	182	74	53,8	51,5	7,3	8,7
Opolskie	358	47	13,2	35	14	48,2	47,8	8,9	8,3
Podkarpackie	837	255	30,5	100	56	49,8	51,2	10,7	10,0
Podlaskie	480	124	25,8	48	13	49,3	48,1	9,1	6,9
Pomorskie	792	62	7,8	85	29	51,0	49,9	9,7	9,8
Śląskie	1817	98	5,4	175	34	47,9	47,2	8,8	8,0
Świętokrzyskie	609	147	24,2	80	38	50,4	53,6	11,6	9,5
Warmińsko-mazurskie	549	65	11,7	61	22	48,0	43,5	10,0	10,7
Wielkopolskie	1356	201	14,9	127	60	52,7	54,1	8,6	8,8
Zachodniopomorskie	569	42	7,4	74	27	46,3	41,8	11,5	14,6

* pracujący, bezrobotni, wskaźnik zatrudnienia, stopa bezrobocia – stan na 31 grudnia, pracujący w rolnictwie – stan na 30 czerwca/employed and unemployed persons, employment rate, unemployment rate – on 31st December; Employed in agriculture – on 30th June

Źródło: opracowanie własne na podstawie BAEL. Dane...2012
 Source: own study based on BAEL. Dane...2012

średniej dla województwa), mazowieckim, pomorskim, warmińsko-mazurskim, wielkopolskim i zachodniopomorskim. Z wyjątkiem województwa mazowieckiego to województwa, w których likwidacja państwowych gospodarstw rolnych wywołała najbardziej odczuwalne skutki na rynku pracy, co w połączeniu z niedostatecznie szybkim rozwojem przemysłu i usług spowodowało długookresowe utrwalenie bezrobocia na wysokim poziomie [Socha, Sztanderska 2002].

Symulacja – udział pracujących w rolnictwie na poziomie 5% ogólnej liczby pracujących w gospodarce narodowej

Przyjęto, że w polskim rolnictwie pracuje 5% ogółu pracujących w gospodarce narodowej, a więc nieznacznie mniej niż średnio w państwach UE-15. Realizacja tego wariantu spowodowałaby znaczące pogorszenie sytuacji na rynku pracy (tab. 2). Ogółem w skali kraju pracy w rolnictwie musiałyby zaprzestać 1528 tys. osób, najczęściej w województwach lubelskim (254 tys.), podkarpackim (214 tys.) i małopolskim (206 tys.), najmniej w śląskim (7 tys.), lubuskim (10 tys.) i zachodniopomorskim (14 tys.). Ponieważ w założeniu symulacji osoby zaprzestające pracy w rolnictwie nie znajdują jej w działach pozarolniczych, wielkość zasobu bezrobotnych zwiększa się proporcjonalnie, osiągając najwyższy poziom w województwach mazowieckim (362 tys. osób), lubelskim (360 tys. osób), małopolskim (338 tys. osób) i podkarpackim (314 tys.).

Wartość wskaźnika zatrudnienia zmniejszyłaby się do poziomu 45,3% średnio w kraju, przy czym najwyższe wartości wskaźnik ten osiągnęłyby w województwach mazowieckim i pomorskim (po 49,6%), lubuskim (49,4%) i wielkopolskim (48,1%), natomiast najniższe (niemożliwe do zaakceptowania) w województwach: podkarpackim (37,1%), lubelskim (38,0%) podlaskim (39,2%) i świętokrzyskim (40,7%). Najwyższe wartości stopy bezrobocia zostałyby zarejestrowane w województwach: podkarpackim (33,5%), lubelskim (32,4%), świętokrzyskim (40,7%) i podlaskim (28,0%). We wszystkich pozostałych województwach (z wyjątkiem śląskiego), stopa

Tabela 2. Charakterystyka zasobów siły roboczej w Polsce ogółem i według województw (przy założeniu, że udział pracujących w rolnictwie wyniósłby 5% ogólnej liczby pracujących w stanie wyjściowym)
Table 2. Characteristic of labour force in Poland and by province (assuming that share of employment in agriculture is amounted to 5% of total number of employees in base situation)

Województwa/ Province	Pracujący ogółem [tys.]/Total employed [thous.]	Pracujący w rolnictwie [tys.]/Employed in agriculture [thous.]	Uwolnione z rolnictwa zasoby pracy [tys.]/Labour force released from agriculture [thous.]	Bezrobotni ogółem [tys.]/Total unemployed [thous.]	Wskaźnik zatrudnienia/ Employment rate [%]	Stopa bezrobocia/ Unemployment rate [%]
Polska/Poland	14030	778	1528	3125	45,3	18,2
Dolnośląskie	1124	58	26	156	47,6	12,2
Kujawsko-pomorskie	703	38	65	155	44,0	18,0
Lubelskie	753	50	254	360	38,0	32,4
Lubuskie	432	22	10	56	49,4	11,5
Łódzkie	1128	62	114	237	47,3	17,4
Małopolskie	1068	64	206	338	41,2	24,1
Mazowieckie	2126	115	180	362	49,6	14,5
Opolskie	329	18	29	64	44,2	16,4
Podkarpackie	624	42	214	314	37,1	33,5
Podlaskie	38	24	100	148	39,0	28,0
Pomorskie	770	40	22	107	49,6	12,2
Śląskie	1810	91	7	182	47,7	9,1
Świętokrzyskie	492	31	117	197	40,7	28,6
Warmińsko-mazurskie	512	28	37	98	44,8	16,1
Wielkopolskie	1222	68	134	261	47,5	17,6
Zachodniopomorskie	555	29	14	88	45,2	13,7

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych zawartych w tab. 1
Source: own calculations based on the data from table 1

bezrobocia również przyjmowałyby wartości dwucyfrowe. Zróżnicowanie wartości wskaźnika zatrudnienia i stopy bezrobocia wynika z różnic dotyczących udziału pracujących w rolnictwie w ogólnej liczbie pracujących w gospodarce narodowej w stanie wyjściowym i w konsekwencji z różnej liczby ludności uwolnionej z rolnictwa w poszczególnych województwach.

Należy stwierdzić, że zmniejszenie udziału pracujących w rolnictwie do poziomu 5% jest niemożliwe bez jednoczesnego utworzenia odpowiedniej ilości pozarolniczych miejsc pracy. Zwiększanie ilości miejsc pracy w gospodarce narodowej jest problemem trudnym i silnie powiązaniem z kondycją gospodarki. Czynnikiem, który długookresowo może oddziaływać pozytywnie na możliwości zmniejszenia liczby osób zatrudnionych w rolnictwie jest zmniejszenie napływu absolwentów na rynek pracy, który przez poprzednie dwudziestolecie był bardzo silny [Kabaj 2003]. Wydaje się więc, że zmniejszenie liczby pracujących w rolnictwie do poziomu 5% jest możliwe w czasie kilku dziesięcioleci, pod warunkiem jednoczesnego oddziaływania ujemnego wzrostu demograficznego⁴ i proporcjonalnego do liczby uwalnianej z rolnictwa ludności tworzenia miejsc pracy poza rolnictwem (determinowanego głównie przez tempo wzrostu gospodarczego) oraz podejmowanie pracy za granicą [Kołodziejczak, Wysocki 2012]. Proces zmniejszania się liczby ludności, związany z utrzymującym się ujemnym przyrostem naturalnym jest w skali kraju zjawiskiem negatywnym, powodującym obciążenie systemu ubezpieczeń społecznych i budżetu. Jednak ze względu na zmniejszanie się napływu absolwentów szkół ponadgimnazjalnych i wyższych na rynek pracy, przez pewien czas może zaistnieć sytuacja, w której zapotrzebowanie na pracowników w działach pozarolniczych będzie równoważone przez odpływ do tych działów ludności rolniczej.

Pewne znaczenie dla powodzenia procesu zmniejszania liczby pracujących w rolnictwie może mieć podejmowanie przez ludność rolniczą pracy za granicą.

Podsumowanie

Przeprowadzone badania pozwalają stwierdzić, że bezrobocie ukryte w rolnictwie jest zjawiskiem powszechnym w skali kraju. Nie wydaje się możliwe, aby w najbliższej przyszłości nastąpiło wyraźne zmniejszenie udziału zatrudnionych w rolnictwie w ogólnej liczbie zatrudnionych w gospodarce narodowej. Przeprowadzona symulacja wykazała, że zmniejszenie zatrudnienia w rolnictwie do poziomu charakterystycznego dla państw UE, bez równoczesnego odpowiednio wysokiego przyrostu liczby pozarolniczych miejsc pracy, spowodowałoby znaczące pogorszenie sytuacji na rynku pracy, wyrażające się zwiększeniem stopy bezrobocia oraz zmniejszeniem wartości wskaźnika zatrudnienia. W zależności od przyjętego wariantu, stopa bezrobocia wzrosłaby średnio w Polsce do poziomu 13,7% w wariantcie zakładającym udział pracujących na poziomie 10% ogółu pracujących w gospodarce narodowej oraz do 18,2%, przy założeniu, że udział pracujących w rolnictwie wynosiłby 5% ogółu pracujących w kraju (w stosunku do 9,3% w stanie wyjściowym symulacji). Wskaźnik zatrudnienia przyjmowałby wartość odpowiednio: 47,8 i 45,3% (50,2% w stanie wyjściowym).

Chociaż bezrobocie ukryte w rolnictwie jest problemem, który dotyczy całego kraju, jednak jest to zjawisko zróżnicowane terytorialnie. W województwach typowo rolniczych realizacja założeń symulacji spowodowałaby załamanie na rynku pracy (najgorsza sytuacja wystąpiłaby w województwie podkarpackim, gdzie stopa bezrobocia wzrosłaby do 33,5%, a wartości wskaźnika zatrudnienia uległyby obniżeniu do 37,1%). Wartości te są nie do przyjęcia ze względu na nieuniknione powiększenie obszarów biedy oraz wykluczenia zawodowego i społecznego, dlatego należy stwierdzić, że jakiegokolwiek zmniejszenie nakładów pracy w rolnictwie uwarunkowane

⁴ Nie oznacza to postulatu utrzymywania ujemnego wzrostu demograficznego, a jedynie spostrzeżenie, że warunki demograficzne mogą mieć pewien wpływ na ograniczanie liczby osób pracujących w rolnictwie. W latach 2001-2010 liczba ludności Polski zmniejszyła się o 0,14%, przy czym tendencja spadkowa w skali kraju powodowana jest przez sytuację występującą w miastach, w których ubytek ludności wynosił przeciętnie 1,71%, podczas gdy na wsi nastąpił przyrost liczby ludności (2,41%) [Sytuacja demograficzna... 2011]. Według Strzeleckiego [2010], populacja Polski w latach 2010-2035 zmniejszy się o 1635 tys. osób (-4,3%). Na zmianę całkowitej liczby ludności złoży się zmniejszenie się o 2020 tys. liczby dzieci w wieku do 17 lat (-6,4%), zmniejszenie się populacji w wieku produkcyjnym (18-64 lata) o 3150 tys. (-12,4%) oraz wzrost liczby ludności w wieku emerytalnym (65 lat i więcej) o 3535 tys. (wzrost o 69,1%).

jest przede wszystkim możliwościami pozarolniczego zatrudnienia uwalnianej z rolnictwa siły roboczej. Długookresowo proces ograniczania rozmiarów bezrobocia ukrytego może zostać przyspieszony przez zmniejszanie napływu absolwentów na rynek pracy, związane z występującym ujemnym wzrostem demograficznym. Może również zaistnieć sytuacja, w której zapotrzebowanie na pracowników w działach pozarolniczych będzie równoważone przez odpływ do tych działów ludności rolniczej. Pewne znaczenie dla powodzenia procesu zmniejszania liczby pracujących w rolnictwie może mieć także podejmowanie przez ludność rolniczą pracy za granicą.

Literatura

- Agriculture in the European Union, statistical and economic information*, 2011: Eurostat, http://ec.europa.eu/agriculture/statistics/agricultural/2011/pdf/full-report_en.pdf, dostęp 22.02.2012.
- BAEL. *Dane za lata 2010, 2011 oraz I-II kw. 2012 r. po przeliczeniu z uwzględnieniem NSP 2011*. 2012: http://www.stat.gov.pl/gus/5840_13729_PLK_HTML.htm, dostęp 15.02.2012 r.
- Floriańczyk Z. 2009: *W świetle rachunków ekonomicznych*, Nowe Życie Gospodarcze, nr 23-24.
- Frenkel I. 2002: *Przemiany ludnościowe w gospodarstwach domowych rolników indywidualnych w latach 1996-2000*, *Więś i Rolnictwo*, 3, s. 116.
- Kabaj M. 2003: *Dezaktywizacja Polski*, *Polityka Społeczna*, nr 8.
- Kołodziejczak W., Wysocki F. 2012: *Determinanty zmiany stanu aktywności ekonomicznej ludności w Polsce. Metody ilościowe w badaniach ekonomicznych*, t. 12.
- Poczta W. 1998: *Sytuacja strukturalna i produkcyjna rolnictwa polskiego w aspekcie integracji z Unią Europejską*, [W:] M. Sznajder (red.), *Więś i rolnictwo w procesie integracji Polski z Unią Europejską*, Poznań.
- Poczta W., Kołodziejczak M. 2004: *Potencjał produkcyjny rolnictwa polskiego i efektywność gospodarowania w aspekcie integracji z Unią Europejską*. Wyd. AR Poznań.
- Poczta W., Wysocki F. 1999: *Rolnictwo polskie w przededniu integracji z Unią Europejską*, *Studia Regionalne*, RCSS, Poznań.
- Raport z wyników. *Powszechny spis rolny 2010*. 2011: GUS, Warszawa.
- Socha M., Sztanderska U. 2002: *Strukturalne podstawy bezrobocia w Polsce*, PWN, Warszawa.
- Strzelecki P. 2010: *Projekcja liczby pracujących w rolnictwie indywidualnym w Polsce w latach 2008-2035*. *Zesz. Nauk.*, Instytut Statystyki i Demografii SGH, nr 6, Warszawa.
- Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2010-2011*. 2011: Rządowa Rada Ludnościowa, www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/bip/BIP_raport_2010-2011.pdf, dostęp 17.02.2013.
- Wysocki F., Kołodziejczak W. 2007: *Aktywność ekonomiczna ludności wiejskiej w Polsce*, Wyd. AR Poznań, Poznań.

Summary

The aim of the paper is to assess the scale of the changes on Polish labour market when the share of employment in Polish agriculture in total number of employees will reached similar level to selected EU countries (5% or 10%). The simulation showed that achievement of such a state is impossible in the short term. Reduction of labour inputs in agriculture is mainly influenced by non-agricultural employment opportunities for labour force released from agriculture. In the long term, the process of minimizing the size of hidden unemployment can be accelerated by reducing the inflow of graduates into the labor market, linked to the negative population growth in the whole country. Foreign migrations may also have some impact on the reduction of employment in agriculture.

Adres do korespondencji
dr inż. Włodzimierz Kołodziejczak, prof. dr hab. Feliks Wysocki
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
Katedra Finansów i Rachunkowości
ul. Wojska Polskiego 28
60-637 Poznań
tel. 600 523 922
e-mail: wkol@up.poznan.pl